

УДК 339.1: 665.71

JEL Classification: L11; L17

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202010029>

О. В. ЗАХАРЧУК, доктор економічних наук, професор
О. В. ВИШНЕВЕЦЬКА, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник

Ринок нафти та нафтопродуктів в Україні

Мета статті - проаналізувати ринок нафти і нафтопродуктів в Україні, його роль для функціонування сільськогосподарства та визначити шляхи удосконалення.

Методика дослідження. Використано методи: системного аналізу та узагальнення (для вивчення й узагальнення енергозалежності України); статистичний (для відображення ситуації на ринку нафти і нафтопродуктів у кількісному виразі через систему абсолютних і відносних показників); аналізу рядів динаміки, структурних зрушень (для аналізу й виявлення тенденцій показників ринку нафти і нафтопродуктів); порівняння (зіставлення економічних показників); графічний (наочне відображення результатів дослідження у вигляді графіків).

Результати дослідження. Розкрито сутність і особливості ринку нафтопродуктів України, здійснено статистичний аналіз тенденцій розвитку ринку нафти і нафтопродуктів, виявлено фактори, які впливають на тренд вітчизняного ринку нафтопродуктів і з'ясовано механізм їх взаємодії. Здійснено оцінку сучасного рівня нафтової незалежності України.

Елементи наукової новизни. Обґрунтовано необхідність державної підтримки в частині відновлення конкурентоспроможності вітчизняної нафтопереробної промисловості, диверсифікації постачання нафтопродуктів на ринок України та дотримання частки нафтопродуктів вітчизняного виробництва на ньому на рівні 50% від обсягу споживання, а також зниження частки інших постачальників (імпортерів) до 30% у загальному балансі.

Практична значущість. Аналіз дозволив виявити дестабілізуючі чинники на ринку нафти і нафтопродуктів, визначити необхідність системних змін у моделі функціонування ринку та створення умов для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних нафтопродуктів на ринку України, створення умов сприяння та стимулювання розвитку нафтопереробної галузі для послаблення надзалежності від імпорту нафтопродуктів. Табл.: 2. Рис.: 1. Бібліогр.: 18.

Ключові слова: нафта; пальне; ціна; імпорт; конкурентоспроможність; виробництво; курс валют.

Захарчук Олександр Васильович - доктор економічних наук, професор, завідувач відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: zahar-s@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1734-1130>

Вишневецька Оксана Василівна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: ksutasha@ukr.net

Постановка проблеми. Стрімке зростання цін на нафту на світовому ринку потребує визначення факторів, що його спричинили. Проблеми ціноутворення на нафтопродукти останнім часом постають доволі актуальними як на вітчизняному, так і на іноземному ринку. Це визначається особливою роллю, яку нафта відіграє у світі, її дефіцитністю та вичерпністю. Постійні коливання цін на світових ринках нафти ускладнюють можливість їх прогнозування з метою резервування для стабілізації таких.

Присутність значної кількості економічних суб'єктів на ринку нафтопродуктів України та суттєва інтегрованість її економіки у світову визначально впливають на поведінку цін нафтопродуктів. Проведений аналіз показав, що основними джерелами порушень рівноваги цього ринку виступають зовнішні чинники, насамперед ціна на сиру нафту на світових біржах та обмінний курс валют. Характер поведінки цін на нафтопродукти в Україні ускладнюється також кооперативними діями агентів ринку. Це проявляється в асиметрії цін, коли при більш-менш значному стрибку значення зовнішнього фактора швидко зростає роздрібна ціна і повільно

© О. В. Захарчук, О. В. Вишневецька, 2020

опускається за зниження значення зовнішнього фактора. Все це відіграє чималу роль у розвитку державної економіки України, оскільки ціни на нафтопродукти становлять основу загального рівня цін, що й зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні аспекти організації та функціонування ринку нафти і нафтопродуктів розглядаються у працях таких вітчизняних вчених, як Г. Г. Бурлака [6]; Л. Ю. Гальчинський [7]; В. С. Мельничук [12]; Г. М. Підлісецький [17]; Г. Л. Рябцев [13]; А. В. Свиденко [14]; О. І. Сірецька [9]. Серед зарубіжних дослідників функціонування ринку нафти і нафтопродуктів варто виокремити наступних науковців: О. Б. Брагінський [5]; М. Espey [2]; М. S. Lewis [4]; Я. Павлак [3]; Е. Chow, J. Elkind [1] та ін. Аналіз досліджень згаданих вчених та робіт інших авторів виявив ряд невирішених завдань з аналізу стану, оцінки функціонування і прогнозування поведінки агентів на ринку нафтопродуктів та зумовив необхідність розв'язання окреслених проблем і питань.

Мета статті - проаналізувати ринок нафти і нафтопродуктів в Україні, його роль для функціонування сільського господарства та визначити шлях удосконалення.

Виклад основних результатів дослідження. Нафта і продукти її переробки відіграють провідну роль у розвитку світової економіки. Ще починаючи з 70-х років ХХ ст., коли нафта перетворилася на домінуючий енергоносіє та стратегічний товар, кон'юнктура ринку нафти і нафтопродуктів опинилася в центрі уваги світового бізнесу [5, с. 12]. Саме на цьому ринку в усьому своєму різноманітті та суперечності виявляються слабкі й сильні сторони розвитку світового господарства та результати діяльності окремих його учасників. Нафтовий ринок - це ринок, на якому взаємопов'язані інтереси багатьох держав світу.

На сьогодні нафта, як енергоносіє, знаходиться на вершині життєвого циклу і має найвищий рівень конкурентоспроможності. Потреби світової економіки в нафті та нафтопродуктах з кожним роком зростають, а оскільки ринок цих стратегічних товарів взаємодіє з іншими ринками (валютним, фондовим, інвестиційним, людським тощо), то стан його впливає на розвиток світової економіки.

На відміну від інших ринків, оптовий ринок нафти і нафтопродуктів не конкурентний, а всесвітній ринок нафти визначається як олігополістичний. Роздрібний же ринок нафтопродуктів висококонкурентний, що складається з українських та закордонних компаній. Серед них на українському роздрібному ринку нафтопродуктів представлені такі мережі: Укрнафта (Укрнафта, ANP, Авіас, Сентоза, Мавекс та ін.), WOG (група компаній Континіум), ОККО (концерн Галнафтогаз, входить до складу холдингу Універсальна інвестиційна група. Близько 20% акцій Галнафтогазу володіє Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР)), Лукойл (ПІІ Лукойл-Україна), Shell (управління мережею здійснює Альянс Холдинг, підконтрольний групі Альянс (Росія) і Royal Dutch Shell), а також ТНК-ВР Коммерс, Веста Сервіс, Паралель, Татнафта-Укрнафтопродукт, Атан та ін. Якщо розглядати ринок у кількісному вимірі, то на ньому панує відносна стабільність.

Україна належить до енергодефіцитних країн. Усього за 15 років вона пройшла трансформацію від країни з надлишковими нафтопереробними потужностями та експортера нафтопродуктів до країни, яка більше ніж на 80% залежить від імпорту нафтопродуктів [8].

Станом на 2020 р. нафтопереробна галузь України характеризується низьким рівнем споживання нафти як сировини (порівняно з розвиненими країнами світу) та водночас високим рівнем споживання готових нафтопродуктів, що призводить до щорічної втрати близько 1,6% ВВП держави; технологічною відсталістю та низьким рівнем використання наявних переробних потужностей; низьким рівнем конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників нафтопродуктів на ринку України внаслідок нерівних та дискримінаційних економічних умов формування вартості та імпорту нафтопродуктів; відсутністю умов сприяння і стимулювання розвитку нафтопереробної галузі [9]. Одним з основних проблемних питань на ринку нафтопродуктів в Україні залишається його надмірна, не завжди об'єктивно зумовлена та загрозлива для енергетичної безпеки країни, надзалежність від імпорту постачання нафтопродуктів, яка має тенденцію до посилення.

За останні 10 років пік імпорту нафти в Україну було досягнуто ще у 2011 р., коли в країну завезли 5,8 млн т на 4,4 млрд дол. США. Мінімальний обсяг сировини Україна

закупила в 2014 р. - 178,6 тис. т на 146,5 млн дол. США, а в 2015 р., хоча обсяги поставок зросли до 248,2 тис. т, обійшлися вони в мінімальну за останні роки суму - всього 89,0 млн дол. США. У 2019 р. в Україну ввезли 790,6 тис. т нафти на 405,7 млн дол. США. Основними імпортерами нафти були Азербайджан (85-90%), Іран (3-9%), Казахстан (3-4%), Алжир (1-2%) та ін. [10].

Зовнішня торгівля нафтопродуктами в частині її імпортової складової досить залежна від Білорусі та Російської Федерації, що разом забезпечують понад 50% імпорту (табл. 1). Також варто зазначити високу імпортозалежність України - 12,2 млрд дол. США, та незначну експортну складову - 0,9 млрд дол. США [10].

1. Динаміка зовнішньої торгівлі нафтопродуктами

Країна	2015		2016		2017		2018		2019	
	%	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%	тис. дол. США
Імпортусього	7676,5	10882400	6970,3	7851500,0	7827,7	11699572,3	8061,8	13398588	8021,5	12172489
Білорусь	16,7	1820444,7	24,5	1920536,2	18,4	2157652,1	18,9	2529292	19,5	2374984,9
Російська Федерація	34,1	3713601,8	23,8	1867492,2	28,5	3328612,1	32,8	4400008,8	33,3	4050683,7
Литва	3,8	414717,9	4,6	359677,2	4,1	478315,2	4,3	580666,4	5,3	642727,8
Німеччина	8,9	972811,7	6,9	544438,3	7,6	885542,4	7,4	997440,5	5,9	712356,4
Швейцарія	1,8	200550,9	8,3	654942,2	11,3	1316432,4	8,7	1166632,1	8,4	1017892
США	3,6	394962,7	2,7	212834,3	5,8	683880,4	7,1	949543,7	8,2	999319,2
Інші	30,9	3365310,3	29,2	2291579,6	24,4	2849137,7	20,7	2775004,4	19,5	2374525,4
Експортусього	305,7	488000	329,2	446457,3	413,1	790227,9	442,2	861312,5	460,3	863025,3
Литва	1,2	5914,3	4,9	21867,8	7,8	61248,9	4,6	39555,5	2,9	25423,1
Мальта	0,0	38,4	0,9	4187,5	5,1	40523,0	5,0	42718,4	2,9	25262,4
Латвія	2,1	10148	6,0	26844,4	5,0	39534,4	10,5	90533	7,5	64318,3
Естонія	0,1	314,3	0,1	486,3	1,1	8532,1	1,9	16471,5	2,8	24482,3
Угорщина	31,1	151829,7	28,5	127329,2	19,3	152779,2	24,9	214485,3	31,0	267474,7
Польща	4,3	21111,3	12,7	56888,9	8,5	67365,0	11,4	98009	11,5	99152,5
Інші	61,2	298644	46,8	208853,2	61,7	487610,3	41,7	359539,8	41,4	356912

Джерело: Сформовано за даними [10].

Попри значну сумарну проєктну потужність нафтопереробних підприємств, у період з 2009 р. завантаження вітчизняних нафтопереробних заводів поступово знижувалося. Реальні можливості заводів із первинної переробки сировини скоротилися з понад 50 до майже 8 млн тонн на рік. Із запровадженням стандарту пального Євро-5 з 2018 р. жоден з вітчизняних газо- та нафтопереробних заводів не може конкурувати з європейськими і білоруськими підприємствами. Скорочення обсягів власної нафтопереробки вплинуло на те, що Україна стає дедалі більше критично залежною від зовнішніх постачань нафтопродуктів і кон'юнктури на світових ринках, що перетворюється на одне з основних проблемних питань. Так, за підсумками 2019 р. у загальному балансі моторного пального України за рахунок власного виробництва забезпечено лише до 20% споживання, ще понад 80% - завдяки імпорту.

При цьому ще не так давно, до 2005 р., Україна повністю забезпечувала національну економіку паливом із нафтопродуктів влас-

ного виробництва. Вітчизняне виробництво було зосереджено у семи регіонах, де функціонували нафтопереробні підприємства. Останнім роком, коли працювали всі 7 переробних підприємств України (6 НПЗ та Шебелинський ГПЗ), був 2005-й [12]. Далі під впливом імпорту, з періодичністю 3 роки, відбувалося поступове зменшення кількості працюючих підприємств:

- 2005 р. - 7 підприємств (обсяг переробки 17,4 млн т);
- 2008 р. - 6 підприємств (обсяг переробки 10,1 млн т);
- 2011 р. - 5 підприємств (обсяг переробки 9,0 млн т);
- 2014-2019 рр. - 2 підприємства (обсяг переробки 2,6 млн т).

На даний час із семи газо- та нафтопереробних заводів України працюють лише Кременчуцький НПЗ ПАТ «Укртатнафта» та Шебелинський ГПЗ. Проте він спеціалізується на газі. Херсонський НПЗ знаходиться в довгостроковій стадії реконструкції, а виробництво на Лисичанському, Одеському, Дрогобицько-

му та Надвірнянському НПЗ зупинено. Вітчизняні виробники працювали і працюють за відсутності рівних конкурентних умов на українському ринку, оскільки з 2005 р. імпортери мають істотні переваги. Частка Шебелинського газопереробного заводу (ГПЗ Укргазвидобування) у структурі ринку споживання нафтопродуктів в Україні становить 3,8%: 149 тис. тонн бензину (виробництво зросло на 13%), 88 тис. тонн дизельного пального (3,5%). Кременчуцький нафтопереробний завод (ПАТ «Укртатнафта») виробив 751,8 тис. тонн бензину (виробництво зросло на 8,5%), 725 тис. тонн дизельного пального (11%).

На сьогодні обсяг вітчизняного ринку бензину і дизельного палива наближається до 8,8 млн тонн щорічно. У 2019-му на дизельне паливо припадало 7 млн тонн, решта - бензин. При цьому в минулому році 40% нафтопродуктів було завезено з Росії, 37% - із Білорусі. Майже 3% імпорту забезпечили Литва, Польща і морські поставки (в останньому випадку країна походження палива не уточнюється, воно може бути звідки завгодно).

Таким чином, на вартість лівової частки палива, що продається на українських АЗС, впливає, за великим рахунком, не ціна нафти на світовому ринку, а те, за якою ціною бензин і дизельне паливо продають російські та білоруські трейдери.

Зростання імпорту означає скорочення вітчизняного виробництва. Зменшення завантаження потужностей українських виробників - це зростання питомих витрат, що призводить до неконкурентоспроможності, погіршення фінансових показників, подальшого зниження виробництва внаслідок економічної неефективності переробки, відсутності обігових коштів для поточної операційної діяльності та відмови від інвестування в розвиток виробництва внаслідок наявності неконкурентних умов на ринку. Наразі постає питання диверсифікації постачання нафтопродуктів на ринок України та дотримання частки нафтопродуктів вітчизняного виробництва на ньому на рівні 50% від обсягу споживання, а також зниження частки інших постачальників (імпортерів) до 30% у загальному балансі.

На початку 90-х років потужності української нафтопереробної галузі з переробки нафтової сировини становили близько 54 млн тонн. Метою створення потужної газо- і нафтопереробної галузі в Україні було не стільки задоволення потреб української економіки, скільки функціонування коридо-

ру постачання вуглеводнів через Україну на світовий ринок за рахунок переробки сибірської нафти якомога ближче до західних кордонів та морських перевалок, та формування таким чином доданої вартості.

У подальшому російські нафтові компанії приватизували Лисичанський, Херсонський та Одеський нафтопереробні заводи і використовували модель, що була орієнтована на експорт нафтопродуктів, які не могли бути реалізовані в Україні. На початку 2000-х обсяги переробки скоротилися до 20-24 млн тонн на рік, що було зумовлено економічною неефективністю збільшення експорту.

З 2005 р. РФ змінила систему оподаткування експорту нафти і нафтопродуктів, що надало переваги для країн Митного Союзу. Це спричинило збільшення постачання нафти російськими нафтовими компаніями на білоруські НПЗ та скорочення завантаження українських НПЗ.

У свою чергу виключення українських НПЗ із схеми поставки енергоносіїв на світовий ринок призвело не тільки до падіння обсягів переробки, а й до появи імпорту нафтопродуктів у значних обсягах, переважно з Білорусі. Якщо за перші три роки, починаючи з 2005-го, співвідношення імпорту до виробництва бензинів становило 23%, ще через три роки згаданий показник досяг 62%, на кінець 2013 р. - 112%, а станом на 2016-й - 240%.

Значно більшими темпами зростав аналогічний показник співвідношення імпорту дизельного пального до його виробництва. За перше триріччя він становив 31%, на кінець 2010 р. - 78%, ще через три роки - вже досягнув рівня 259%, а станом на 2016 р. - рівня 767%, або зріс майже у 25 разів.

Наведені показники свідчать про факт прогресивно зростаючого імпорту нафтопродуктів в Україну у розмірах, що суттєво вплинули на діяльність національного виробника. За період з 2004-го по 2019 р. падіння обсягів виробництва нафтопродуктів підприємствами України перевершило 85%.

Це, у сукупності з іншими факторами, значно ускладнює відновлення конкурентоспроможності вітчизняної нафтопереробки порівняно з нафтопереробним сектором сусідніх країн та експортом нафтопродуктів в Україну, які спираються на системну державну підтримку. Тобто іноземні нафтопереробні компанії - постачальники нафтопродуктів в Україну, зокрема з Білорусі та інших

країн, використовують низку конкурентних важелів, які ґрунтуються на інструментах масштабної державної підтримки протекціоністського характеру, субсидування, тарифних стимулів, нетарифних обмежень тощо [17]. Це призводить до того, що імпорт готових нафтопродуктів в Україну вигідніший, ніж переробка нафти на Українських НПЗ і, як наслідок, створення більшої доданої вартості всередині країни. За такої ситуації в Україні залишився єдиний працюючий НПЗ, який використовує для переробки нафту вітчизняного і каспійського походження.

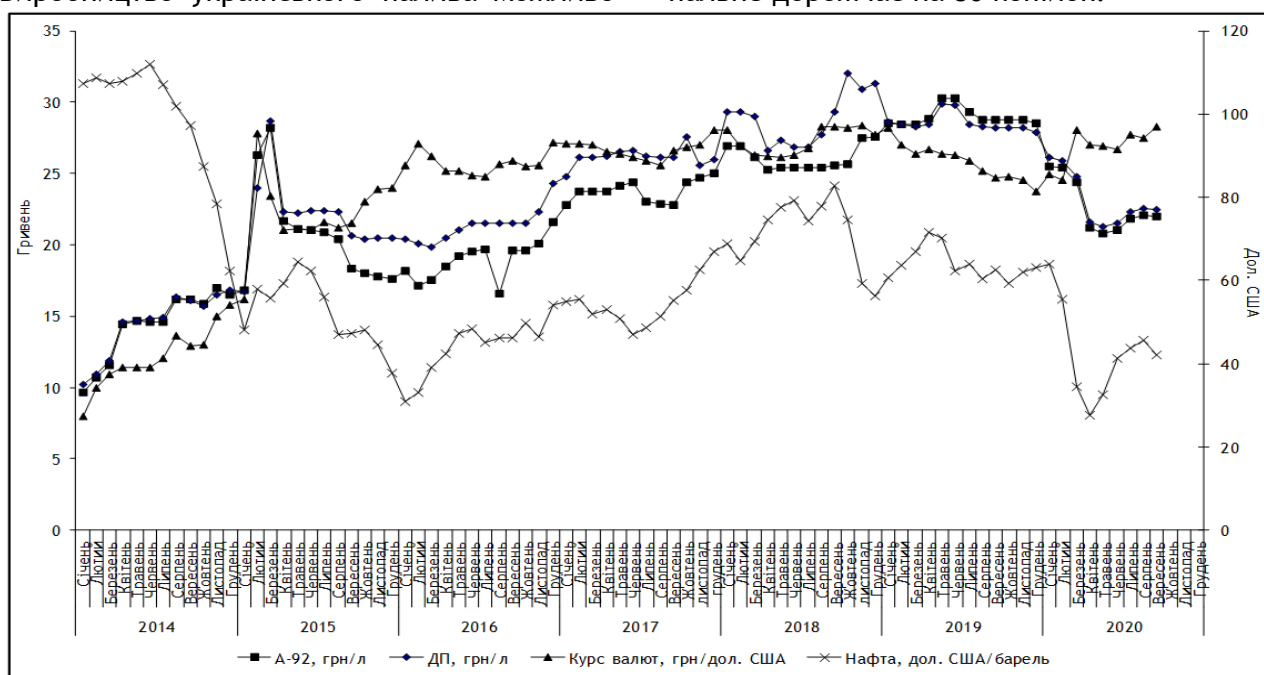
Поточна кризова ситуація в газо- і нафтопереробній галузі України стала наслідком системних змін у моделі функціонування ринку, на що своєчасно не відреагували на державному рівні та не створили умов для мінімізації втрат вітчизняної економіки. Планомірне й пропорційне постачання та економне використання в умовах постійного зростання технічного потенціалу та стрімкого здорожчання пального вже перетворюється на проблему, яка вимагає невідкладного вирішення. Ціна на імпорتنі нафтопродукти залежить від коливання курсу вітчизняної гривні та від розміру експортних мит. Виробництво українського палива можливо

й змінило б цю ситуацію, однак з огляду на Угоду про асоціацію з ЄС рівень оподаткування підакцизних товарів зростатиме - а з ним і ціна пального.

За детальнішого вивчення ситуації встановлено, що цінові коливання на світовому ринку нафти значні та суттєво могли б вплинути на ціну пального. Вони насамперед залежать від вартості нафти та ступеня її переробки. В Україні з одного бареля (орієнтовно 158 л) сирової нафти одержують понад 60 л нафтопродуктів, звідси частка нафти в собівартості бензину може сягати 30%. Для порівняння, у розвинених країнах на сучасних НПЗ вихід бензину з одного бареля може становити і до 100 літрів.

За період 1 січня 2014 р. - 30 вересня 2020 р. відбулося зниження офіційного курсу української гривні відносно долара США від 7,99 грн до 28,20 грн за 1 дол. США (у 3,5 раза). При цьому оптові ціни на нафту за цей період знизилися в 2,7 раза [18].

За даними рисунка, зростання курсу долара не впливає на ціну нафти, проте суттєво впливає на ціну готових нафтопродуктів. Адже Україна купує нафтопродукти за долари США. Якщо курс зростає на 1 гривню, то пальне дорожчає на 80 копійок.

Співвідношення цін на нафту, рідкі нафтопродукти та курсу долара США

Джерело: Сформовано за даними [18].

У 2020 р. бензин і дизельне пальне стали дешевшими, але це відбулося в період поширення пандемії COVID-19 та початку світової кризи. Між вартістю нафти у світі та ціною палива в Україні - довгий шлях: ціна

нафти на світовому ринку тягне за собою оптову ціну палива в Європі, що впливає на ринок в Україні, і лише потім - на роздрібні ціни українських автозаправочних станцій.

На світових ринках ціни на нафту знижуються швидше, ніж на українських заправках на нафтопродукти - це специфіка галузі. Вартість нафти на світових ринках впала, але у всіх нафтопереробників наявні запаси сировини, які не можна просто вилити й купити дешеву нафту. У нафтопереробного заводу технологічний цикл 30-40 днів [11]. Нафту, яку постачають на заводи сьогодні, було закуплено місяць тому, а дешева нафта буде через місяць. Тому лише через місяць відбудеться зниження цін. Темпи зниження цін на пальне в Україні відповідають середньоєвропейським.

Проведене дослідження виявило, що підвищення цін на пальне не пов'язане з коливаннями цін на світових ринках. За останні шість років світові ціни на нафту, як уже зазначалося, різко знизилися від 107,42 до 40 дол. США, або майже втричі. Проте оптові та роздрібні ціни на пальне в Україні демонструють стабільно зростаючу динаміку

за цей же період, що і продовжується з деяким зниженням також у 2019-2020 рр.

Внутрішні великооптові ціни на дизельне пальне протягом 2019-2020 рр. формувалися під впливом жорсткої монетарної політики. Ситуація з паливом на ринку була підтверджена коливанням курсу гривні відносно долара США. Оператори ринку модифікували свою цінову політику зі значною затримкою.

В Україні один із найдешевших бензин у Європі (табл. 2). Для порівняння: в Угорщині 1 л бензину вже коштує \$1,37, в Іспанії - \$1,48, Німеччині - \$1,38, Франції - \$1,45, Італії - \$1,55, Норвегії - \$1,69 [16]. Заробітна платня у кожній країні також відрізняється. Якщо розділити їх на вартість бензину у відповідній країні, зрозуміло, скільки літрів бензину можна купити на середню зарплату в кожній державі. Українці на свою зарплату можуть купити значно менше бензину, ніж жителі інших країн.

2. Кількість пального, придбаного за 1 середньомісячну заробітну плату, літрів

Країна	Бензин	Дизельне пальне	Середня заробітна плата	К-ть бензину, придбаного на одну середню ЗП, л	К-ть ДП, придбаного на одну середню ЗП, л
Мексика	0,82	0,88	380	463	432
Молдова	0,91	0,77	442	486	574
Перу	0,98	0,90	485	495	539
Україна	0,83	0,80	424	511	530
Бразилія	0,81	0,63	455	562	722
Грузія	0,64	0,63	420	656	667
Білорусь	0,75	0,75	506	675	675
Чорногорія	1,18	1,06	860	729	811
Болгарія	0,94	0,95	744	791	783
Португалія	1,51	1,32	1308	866	991
Російська Федерація	0,67	0,68	654	976	962
Казахстан	0,44	0,49	475	1080	969
Румунія	0,99	1,04	1225	1237	1178
Китай	0,83	0,72	1051	1266	1460
Польща	1,04	1,05	1325	1274	1262
Чехія	1,12	1,11	1467	1310	1322
Словенія	1,13	1,13	1935	1712	1712
Італія	1,55	1,42	2714	1751	1911
Ізраїль	1,57	1,49	3163	2015	2123
Великобританія	1,36	1,43	2799	2058	1957
Франція	1,45	1,36	3393	2340	2495
Японія	1,15	0,97	2946	2562	3037
Фінляндія	1,46	1,28	3906	2675	3052
Норвегія	1,69	1,57	4761	2817	3032
Південна Корея	1,07	0,91	3069	2868	3373
Німеччина	1,38	1,19	4442	3219	3733
Канада	0,87	0,69	3073	3532	4454
США	0,63	0,64	4019	6379	6280

Джерело: Розраховано за даними [15, 16].

Очевидно, що проблема не в дорогому бензині, а в тому, що в Україні менші заробітні плати відносно країн ЄС та інших провідних країн світу.

Ситуація складається так, що імпорт готових нафтопродуктів в Україну більш конкурентний, якщо порівнювати з переробкою нафти на українських нафтопереробних заводах. Як наслідок, в Україні залишився єдиний Кременчуцький нафтопереробний завод, який сьогодні працює. Враховуючи потенційні загрози перебоїв у постачанні нафтопродуктів на ринок України з країн, що входять до Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), така ситуація у нафтопереробній галузі нашої країни здатна спричинити кризові ситуації на ринку нафтопродуктів.

Висновки. Вважаємо, що очевидним результатом енергетичної реформи галузі, за-

початкової в межах Енергетичної стратегії України на період до 2035 р., має стати збільшення частки вітчизняних нафтопродуктів на українському ринку, зниження залежності від імпорتنих поставок, завантаження нафтотранспортної системи України, а також низка супутніх результатів (оптимізація зовнішньоторговельного балансу, забезпечення додаткових доходів державного бюджету внаслідок стабілізації ринку та збільшення обсягів власного виробництва нафтопродуктів). Важливим інструментом розвитку ринку нафтопродуктів, враховуючи зазначені загрози, стає створення умов для підвищення безпеки постачання нафтопродуктів в Україну шляхом диверсифікації джерел та маршрутів таких поставок, підвищення конкуренції на ринку надання послуг з перевалки.

Список бібліографічних посилань

1. Edward Chow, Jonathan Elkind. Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality. *The Washington Quarterly*. January 2009. Vol. 32. № 1. P. 77-92. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01636600802552247>.
2. Espey M. Gasoline demand revisited: an international meta-analysis of elasticities. *Energy Economics*. 1998. Vol. 20. № 3. P. 283-306.
3. Jan Pawlak. Nakłady energii w rolnictwie polskim i ich efektywność. *Problemy Inżynierii Rolniczej*. 2009. № 1. P. 43-49.
4. Matthew S. Lewis. Asymmetric Price Adjustment and Consumer Search: An Examination of the Retail Gasoline Market. *Journal of Economics & Management Strategy*. 2011. Vol. 20. № 2. P. 409-449 URL : <https://doi.org/10.1111/j.1530-9134.2011.00293.x>.
5. Брагинский О. Б. Нефтегазовый комплекс мира. Москва : Изд-во «Нефть и газ» РГУ нефти и газа им. И. М. Губкина, 2006. 640 с.
6. Бурлака Г. Г., Бурлака В. Г. Стратегія нафтопродуктозабезпечення як складова енергобезпеки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9. С. 42-49.
7. Гальчинський Л. Ю., Веремченко І. А. Факторний аналіз формування цін на світовому ринку нафти. *Економічний вісник*. 2009. № 6. С. 421-425.
8. Динамічні ряди показників енергетичних балансів за 1990-2018 рр. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.06.2020).
9. Капустян В. О., Сирецька І. О. Проблеми та перспективи розвитку ринку нафтопродуктів в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 5(57). С. 709-712.
10. Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі України (за відповідні роки). URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Куюн С. Ціни на українських АЗС знижуються такими ж темпами, як і на європейських. *Економіка та фінанси*. URL : <https://glavcom.ua/economics/finances/ekspert-rozpoviv-chomu-cini-na-palne-padayut-povilno-678766.html>.
12. Мельничук В. С., Мельничук А. В. Фактори впливу на ціноутворення нафтопродуктів. *International relations, part «Economic sciences»*. 2019. № 18. URL : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3671/3337.
13. Рябцев Г. Л. Державна політика розвитку ринку нафтопродуктів в Україні: формування та реалізація : монографія. Київ : НАДУ, 2011. 416 с.
14. Свиденко А. В. Моделирование динамики оптовых цен на рынке нафтопродуктов Украины. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 508-512. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2015_12_74.

References

1. Edward, Chow, Jonathan, Elkind (2009). Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality. *The Washington Quarterly*. January, vol. 32 (1), pp. 77-92. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01636600802552247> [In English].
2. Espey, M. (1998). Gasoline demand revisited: an international meta-analysis of elasticities. *Energy Economics*, vol. 20 (3), pp. 283-306 [In English].
3. Jan, Pawlak (2009). Nakłady energii w rolnictwie polskim i ich efektywność. *Problemy Inżynierii Rolniczej*, 1, pp. 43-49 [In English].
4. Matthew, S. Lewis. (2011). Asymmetric Price Adjustment and Consumer Search: An Examination of the Retail Gasoline Market. *Journal of Economics & Management Strategy*, vol. 20 (2), pp. 409-449. Retrieved from: <https://doi.org/10.1111/j.1530-9134.2011.00293.x> [In English].
5. Braginskij, O.B. (2006). Neftegazovyy kompleks mira [The world oil and gas complex]. Moskva: Izd-vo «Nef't i gaz» RGU нефти i gaza im. I. M. Gubkina [In Russian].
6. Burlaka, H.H. & Burlaka, V.H. (2009). Stratehiia naftoproductozabezpechennia yak skladova enerhobezpeky Ukrainy [Strategy for providing oil products as a component of Ukraine's energy security]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 9, pp. 42-49 [In Ukrainian].
7. Halchynskyi, L.Yu. & Veremchenko, I.A. (2009). Faktorny analiz formuvannia tsin na svitovomu rynku nafty [Factor analysis of price formation on the world oil market]. *Ekonomichnyi visnyk*, 6, pp. 421-425 [In Ukrainian].
8. Dynamichni riady pokaznykiv enerhetychnykh balansiv za 1990-2018 rr. [Time series of energy balance indicators for 1990-2018]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].
9. Kapustian, V.O. & Siretska, I.O. (2018). Problemy ta perspektyvy rozvytku rynku naftoproductiv v Ukraini [Problems and prospects of oil products market development in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, 5(57), pp. 709-712 [In Ukrainian].
10. Krainy za tovarnoiu strukturoiu zovnishnoi torhivli Ukrainy (za vidpovidni roky) [Countries by commodity structure of Ukraine's foreign trade (for the respective years)]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [In Ukrainian].
11. Kuiun, S. Tsiny na ukrainskykh AZS znyzhuiutsia takymy zh tempamy, yak i na yevropeiskykh [Prices at Ukrainian gas stations are declining at the same rate as at European ones]. *Ekonomika ta finansy*. Retrieved from: <https://glavcom.ua/economics/finances/ekspert-rozpoviv-chomu-cini-na-palne-padayut-povilno-678766.html> [In Ukrainian].

15. Середня зарплата в Україні та інших країнах світу. *Слово і діло*. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2020/05/29/infografika/suspilstvo/serednya-zarplata-ukrayini-ta-inshykh-krayinax-svitu>.

16. Скільки коштує бензин у різних країнах світу і чому він такий дорогий для українців. *BusinessViews*. URL : <https://businessviews.com.ua/ru/business/id/cina-benzinu-1956/>.

17. Формування ринків матеріально-технічних ресурсів АПК. / Г. М. Підлісецький та ін. Київ : ННЦ ІАЕ, 2001. 428 с.

18. Ціни на бензин, дизпаливо, газ на АЗС України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/> (дата звернення: 18.06.2020).

12. Melnychuk, V.S. & Melnychuk, A.V. (2019). Faktory vplyvu na tsinoutvorennia naftoproduktiv [Factors influencing the pricing of petroleum products]. *International relations, part «Economic sciences»*, 18. Retrieved from: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3671/3337 [In Ukrainian].

13. Riabtsev, H.L. (2011). Derzhavna polityka rozvytku rynku naftoproduktiv v Ukraini: formuvannia ta realizatsiia: monohrafiia [State policy of oil products market development in Ukraine: formation and implementation: monograph]. Kyiv: NADU [In Ukrainian].

14. Svydenko, A.V. (2015). Modeliuvannia dynamiky optovykh tsin na rynku naftoproduktiv Ukrainy [Modeling the dynamics of wholesale prices in the market of petroleum products of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut»*, 12, pp. 508-512. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2015_12_74 [In Ukrainian].

15. Serednia zarplata v Ukraini ta inshykh krainakh svitu [The average salary in Ukraine and other countries]. *Slovo i dilo*. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2020/05/29/infografika/suspilstvo/serednya-zarplata-ukrayini-ta-inshykh-krayinax-svitu> [In Ukrainian].

16. Skilky koshtuie benzyn u riznykh krainakh svitu i chomu vin taky dorohy dlia ukrainsiv [How much is gasoline in different countries and why it is so expensive for Ukrainians]. *BusinessViews*. Retrieved from: <https://businessviews.com.ua/ru/business/id/cina-benzinu-1956/> [In Ukrainian].

17. Pidlisetskyi, H.M, et al. (2001). Formuvannia rynkiv materialno-tekhnichnykh resursiv APK [Formation of markets for material and technical resources of agriculture]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

18. Tsiny na benzyn, dyzpalivo, haz na AZS Ukrainy [Prices for gasoline, diesel fuel, gas at gas stations in Ukraine]. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/> [In Ukrainian].

Zakharchuk O. V., Vyshnevetska O. V. Oil and oil products market in Ukraine

The purpose of the article is to study the market of oil and oil products in Ukraine, its role in the functioning of agriculture and identify ways to improve.

Research methods. Methods used: system analysis and generalization (to study and generalize the energy dependence of Ukraine); statistical (to display the situation on the oil and oil products market in quantitative terms through a system of absolute and relative indicators); analysis of the series of dynamics, structural shifts (to analyze and identify trends in the indicators of the oil and oil products market); comparison (comparison of economic indicators); graphic (visual display of research results in the form of graphs).

Research results. The essence and features of the Ukrainian market are revealed, a statistical analysis of trends in the development of the oil and oil products market is carried out, factors influencing the trend of the domestic market are identified and the mechanism of their interaction is clarified. The assessment of the current level of oil independence of Ukraine is carried out.

Scientific novelty. The necessity of state support in terms of restoring the competitiveness of the domestic oil refining industry, diversifying the supply of petroleum products to the Ukrainian market and maintaining the share of domestically produced petroleum products at the level of 50% of the consumption volume, as well as reducing the share of other suppliers (importers) to 30% in the total balance has been substantiated.

Practical significance. The analysis made it possible to identify destabilizing factors in the oil and oil products market, determine the need for systemic changes in the market functioning model and create conditions for increasing the competitiveness of domestic oil products in the Ukrainian market, create conditions for promoting and stimulating the development of the oil refining industry to weaken the reliability of imports of oil products. *Tabl.: 2. Figs.: 1. Refs.: 18.*

Keywords: oil; fuel; price; imports; competitiveness; production; exchange rate.

Zakharchuk Oleksandr Vasylovych - doctor of economic sciences, professor, head of the department of investment, material and technical ensuring, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: zahar-s@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1734-1130>

Vyshnevetska Oksana Vasylivna - candidate of economic sciences, senior research fellow, senior research fellow of the department of investment, material and technical ensuring, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: ksutasha@ukr.net

Захарчук А. В., Вишневецкая О. В. Рынок нефти и нефтепродуктов в Украине

Цель статьи - проанализировать рынок нефти и нефтепродуктов в Украине, его роль для функционирования сельского хозяйства и определить пути совершенствования.

Методика исследования. Используются методы: системного анализа и обобщения (для изучения и обобщения энергозависимости Украины); статистический (для отображения ситуации на рынке нефти и нефтепродуктов в количественном выражении через систему абсолютных и относительных показателей); анализа рядов динамики, структурных сдви-

гов (для аналізу та виявлення тенденцій показателів ринку нафти та нафтопродуктів); порівняння (сопоставлення економічних показателів); графічний (наглядне відображення результатів дослідження в формі графіків).

Результати дослідження. Розкрито сутність та особливості ринку нафтопродуктів України, здійснено статистичний аналіз тенденцій розвитку ринку нафти та нафтопродуктів, виявлені фактори, які впливають на тренд національного ринку нафтопродуктів та встановлено механізм їх взаємодії. Здійснено оцінку сучасного рівня нафтяної незалежності України.

Елементи наукової новизни. Обґрунтовано необхідність державної підтримки в частині відновлення конкурентоспособності національної нафтопереробної промисловості, диверсифікації поставок нафтопродуктів на ринок України та дотримання частки нафтопродуктів національного виробництва на ньому на рівні 50% від обсягу споживання, а також зменшення частки інших постачальників (імпортерів) до 30% в загальному балансі.

Практична значимість. Аналіз дозволив виявити дестабілізуючі фактори на ринку нафти та нафтопродуктів, визначити необхідність змін у моделі функціонування ринку та створення умов для підвищення конкурентоспособності національних нафтопродуктів на ринку України, створення умов сприяння розвитку нафтопереробної галузі для зменшення залежності від імпорту нафтопродуктів. Табл.: 2. Илл.: 1. Библиогр.: 18.

Ключові слова: нафта; горюче; ціна; імпорт; конкурентоспособність; виробництво; курс валют.

Захарчук Александр Васильевич - доктор економічних наук, професор, завідувач відділом інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: zahar-s@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1734-1130>

Вишневецька Оксана Васильевна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: ksutasha@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 18.09.2020 р.

Фахове рецензування: 22.09.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Захарчук О. В., Вишневецька О. В. Ринок нафти та нафтопродуктів в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 10. С. 29 – 37. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202010029>

Zakharchuk, O.V. & Vyshnevetska, O.V. (2020). Rynok nafty ta naftoproduktiv v Ukraini [Oil and oil products market in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 10, pp. 29 – 37 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202010029>

***

Новини АПК

В Україні буде спостерігатися сезонне зростання цін на продукти харчування на 5-10% - коментар Миколи Пугачова інформгентству ГолосUA

У нинішньому році урожай зернових в Україні буде меншим, ніж у минулому. Про це на пресконференції в інформгентстві ГолосUA розповів заступник директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», академік НААН Микола Пугачов.

«Погода продемонструвала, що сільське господарство є досить уразливим від цього фактора, але слід говорити і про інші фактори. Буквально в грудні 2018 року Верховна Рада минулого скликання вирішила, що в Україні головним є не сільське господарство, а будівництво басейнів у містах України і забрала половину зарплати з учених-аграріїв на їх будівництво. Така є особливість», - сказав Микола Пугачов.

На думку експерта, Україна не змогла реалізувати свій сільськогосподарський потенціал в поточному році.

«Менший збір зерна в цьому році на 7-10 мільйонів не є катастрофою для України. Звичайно, голоду в країні не буде, але потенціал сільського господарства повністю реалізувати не змогли. Як тільки збільшуються ціни реалізації сільськогосподарської продукції, можна через місяць-два чекати на подорожчання продуктів в супермаркетах. Зменшенню цих цін сприяє імпорт продукції в Україну. Якщо говорити про майбутні ціни в супермаркетах, це значною мірою буде залежати від курсу валют, оскільки імпорт йде за світовими цінами. Ми не очікуємо стрімкого зростання цін до кінця 2020 року. Відбуватиметься сезонне зростання цін на 5-10% і в значній мірі він буде забезпечуватися попитом і рівнем імпорту», - підкреслив Микола Пугачов.

Джерело: ГолосUA